

Становище

за дисертационен труд

на тема:

ПРАГА КАТО ЛИТЕРАТУРЕН ТОПОС

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по професионално направление 2.1 Филология – Литература на народите от Европа,

Америка, Азия, Африка и Австралия – История на чешката литература

Докторант: Тиха Бончева Георгиева-Богданова

Научен ръководител: проф. дфн Панайот Димитров Карагъзов

Автор на становището: доц. д-р Валерия Живова Тодорова, преподавател в катедра
„Славистика“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий

От структурно – композиционна гледна точка разработката съдържа увод, четири глави и заключение. В края е изведена необходимата библиография, както и приложение със снимков материал, който е тясно свързан с темата. Работата е в обем от 198 страници. Зададената тематика е знакова за чешката литература и третира присъствието на Прага в нея като социален и културен топос, добил функцията на митологема. Предварително са зададени целите на изследването във връзка с категорията „пространство“, уточнени са теоретичните параметри на пространствено-времевия континуум и начина, по който интерпретацията на пражкия топос се вписва в тях. Съвсем логично първата част е теоретична и се фокусира върху теориите за пространството и разбиранията за града като част от литературата и социалната реалност. Семиотичният метод, заедно с топологичната и архетипната методика актуализират структурирането на пространството в литературния текст, което подпомага интерпретацията на топоса град в него. Динамиката на пространствения модел и видовете пространство от философско-научно гледище са отразени в литературата. Това е валидно и за трите вида пространство – митично, прагматично, абстрактно, както и за хронотопа като време-пространство. Специално внимание е отделено на хетеротопията на Фуко и неговите изводи за местата-хетероклити. Като цяло въпросът за анализа на времето и пространството в повествователния дискурс се оказва дискуссионен. За да го очертае по-ясно, авторката се позовава на студията на Славински *Пространството в литературата* и неговите седем перспективи, на теорията на Башлар, на есетата на френския философ Бланшо, както и на пространство-образуващите механизми на Светлозар Игов. Впечатляват рутината при

боравенето с теоретичния материал и прецизният подход при адаптацията му към целите на разработката. Логично и уместно е анализирано градското пространство като сложен пространствен и антропологичен феномен, както и неговите семантични модификации в отделните литературни епохи. Внимание е отделено и на Прага като конкретен топос и хронотоп, който се моделира от естетиката и философията на съответните периоди – символистичен, експресионистичен, постмодернистичен и други. Градът се оказва сложен семиотичен механизъм, който генерира различни културни кодове и винаги е в синхрон с настоящето. В тази връзка авторката разглежда трите вида концепции – структурно-историческа, културно-семиотична, културно-историческа – като се базира на руската школа (терминът „пражки текст“), но и на теоретичните постановки на чешката изследователка Даниела Ходрова за термините „пражка мрежа“ и „пражки контекст“. Тук сравнително-анализационният подход се оказва ключов както за по-нататъшните обобщения в изложението, така и за неговия интертекстуален смисъл. Направени са необходимите изводи, свързани със следващата глава – *Трансформации на литературния персонаж Прага* – където Прага е изтълкувана като изкусителка и двойник. Преди да анализира по-задълбочено зададената проблематика дисертантката представя създаването на пражкия образ в чешката литература от времето на Й. Юнгман до след края на XIX век. Проследява неговото функциониране в художествения текст – от реалното присъствие на града, през неговата митологична окраска и усещането за свещено място до града като топос-декор. Трансформацията на града минава през техниките на сецесиона, губи своя исторически смисъл, за да се превърне в картографски пътеводител в живота на литературния персонаж. Прага е изкусителка, но и двойник. Така тя е видяна в романите на Юлиус Зейер *Ян Мария Плойхар*, на Вилем Мръщик *Санта Лучия* и на Иржи Карасек от Лвовице *Готическа душа*. На границата между XIX и XX век Прага променя своя външен облик и постепенно се превръща в модерен град. Променя се дори в архитектурен план. Съдбите на героите се отразяват в пространството на града и го изкривяват според техните житейски синусоиди. Градът се вглежда в героя и обратно. Тези отражения са сполучливо обобщени чрез препратки към самия текст – градът е любимо място, но и илюзия, спомен и разочарование, той е царствен, но и мръсен, живописен, но и демоничен, той приласкава, но и безмилостно погубва. Прага е „мъртва“, но тя е и храм. Прага е магическо място, което провокира фантазията на героя, но тя е и мистично-враждебна. Градското пространство се видоизменя интензивно, паралелно се събират и разпадат и състоянията на душите на героите. Градът и човекът са тайнствено обвързани. Всички тези изводи провокират интерпретациите в последната

част от третата глава, където Прага е видяна като град-двойник. Тук огледалният образ се явява алтернатива на реалността, различен поглед към света. Разгледан е отмъстителният двойник в романа на Чапек-Ход *Кашипар Лен отмъстителът*, където човекът се чувства като в лабиринт. *Лабиринтът на Прага* е четвъртата глава от дисертационния труд. В началото на тази част от работата се посочват схващанията за лабиринта – едно от културните явления на модерния свят. Те са изтъквани през призмата на чешкия модел за лабиринта – от *Лабиринта на света и райт на сърцето* на Коменски през епохата на романтизма до конструкцията на съвременния свят, който „удобно“ открива лабиринта във всичко. С лабиринтната представа за града се свързват петте топоса, които са обект на подробен анализ. Всеки един от тях е изтъкван от културно-исторически, времепространствен и художествено-творчески ъгъл и е очертан в конкретните чешки текстове. Това са: **1. Крепост, площад, улици** – те са граници между „свое и „чуждо“, между „външно“ и „вътрешно“, динамични конструкции, средоточие на ключови събития, символ на лутането и невъзможността отделната личност да се измъкне от лабиринта, модели, доказващи, че времето променя вида на пространството. Кулата е вертикална граница, връзка между небето и земята, а самата Прага е традиционно магическа, но и мръсна и греховна. Множество улици и площади са част от пражката литературна карта. Изброените специфики са задълбочено търсени и открити в *Прекалено шумна самота* от Бохумил Храбал, в *Голем* от Густав Майринк, в текстовете на Даниела Хордова, Михал Айваз и Яхим Топол. **2. Кафенета и кръчми** – места за почивка, които творят паралелна реалност на литературните текстове в Чехия през 30-те и 40-те години. В текста на романа те са своеобразно минипространство – феномен, където се конструира самобитен език и самобитна национална и мултинародна култура. Един социален и същевременно социализиращ свят. През XIX и XX век биропроизводството и кръчмата като обект и пространство заемат централно място в живота и в литературата на чешкия народ. Ян Неруда превръща в свое вдъхновение пражките заведения, а трагикомичните нюанси на кръчмата граничат с абсурдност в *Приключенията на добрия войник Швейк* (Я. Хашек) и *Санта Лучия* (Вилем Мръщик). Категорията смешно често е нееднозначна и се движи между случайни хумористични истории и свидетелски разкази. Всъщност кръчмата в Чехия има множество лица. Доказателство са изброените в текста различни чешки названия за питейни заведения. Нарастващата популярност на кафето през първата половина на XIX в. го превръща в част от пулса на града. Прага се модифицира в град на кафенетата именно в края на века, което създава литературни метафори като: кафе „Славия“, „Лувър“ и „Народни“ –

неразделна част от живота и творчеството на прозаисти и поети като Карел Чапек, Владимир Холан, Ярослав Сейферт, Витезслав Незвал и много други. 3. Еврейското гето – пространството на гетото е показано като затворено и скрито, като град-затвор. То е символ на съзнанието, на духовното развитие, на появата на фигурата на двойника. Старият еврейски квартал в Прага има славата на гето, а на прелома на новия романтизъм и експресионизъм се появява романът *Голем* от Густав Майринк, където акцентът пада върху легендата за равина Льов и неговия Голем. На пражкото гето в началото на XX век контрастира красивата и разцъфтяваща Прага. Гетото е лабиринт, който като героя Голем може дяволски да се преобразява. Даниела Хордова определя гетото като „друг град“, а Прага в романа *Голем* „живее“ като двойник. Тук мистериите на пространството е мистерия и на града, и на героя – двойствено моделирани като фантастични, психокритични и езотерични. 4. Сакрални и идеологизирани места – храмът е централно сакрално пространство в литературата на чехите, съхранило в себе си история, легенда и религия. Обект на анализ тук са катедралата „Св. Вит“, манастирът Страхов, „Свети Микулаш“ на Мала Страна, Бароковата Лорета. Катедралата е пресечна точка на сакрално и профанно, на молитвата и на кралската мощ, (*Процесът* на Франц Кафка), тя дава сила и успокоява (*Голем* на Г. Майринк). Връзката между града и катедралата е неразривна и паметна, катедралата е автономно пространство, но и неизменна част от облика на Прага, храмът всъщност е „град в града“ (творчеството на Милош Урбан). Катедралата и храмът са и архитектурни топоси, и сакрални топоси. Те са място за церемонии, но и сцена, където се срещат и се разминават естетики, култури, памети и истории (*Свети Ксаверий* и *Разнатата* на Якуб Арбес; *Тема*, *Какавидите*, *Денят на Перун* на Даниела Хордова). Идеологизирани места са кварталът Жижков и хълмът Летна които носят свободата и чувството за пълноценен живот на много чешки творци. Авторите ги сакрализират като подчиняват тяхната социално-политическата и културна функция на религията. Старите сакрални места са профанизирани, а новите са сакрализирани, което разбива установените времеви модели и пространствени матрици в полза на светското. 5. Гробища и паметници – символ на пропадането на човека във времето и пространството, пресечна точка за границите на човешкото познание. Малкото гробище на Мала страна, гробищата в Коширже, както и Олшанските гробища са мост между вечното и тленното, между спомена и реалността, между усещането за памет и липсата на битие. Топосите са подробно наблюдавани и изтълкувани в текстовете на Ян Кршесадло, Якуб Арбес, Ян Неруда, в трилогията на Даниела Хордова.

Заклучението на дисертационния труд обобщава направените изводи. В края на разработката е изведена библиография, която впечатлява със своя обем. Дисертантката показва добро познаване на проблематиката, на съответните художествени единици, прецизно и точно ги тълкува, умело и целенасочено прави съответните изводи, изчерпателно и подробно анализира Прага като литературен топос в чешката литература. Тя има и необходимия брой публикации, свързани с темата на разработката.

В заключение трябва да отбележа, че разглежданият дисертационен труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които са оригинален принос в българската славистика, в сравнителното литературознание и в рецепцията на чешката литература у нас. Всичко това ми дава нужните основания напълно убедено да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Тиха Бончева Георгиева - Богданова за нейната дисертация „Прага като литературен топос“, професионално направление 2.1 Филология – Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – История на чешката литература.

5. 09. 2022 г.
Велико Търново

доц. д-р Валерия Годорова

